

SZOMORY DEZSŐ
A SELYEMZSINÓR

GENIUS KIADÁS

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-69-5 (online)
MEK-13892

TARTALOM

A selyemzsinór.

Viola Pál pályafutása.

Az özvegy.

Öreg mágnás.

Nikolaj Bibikoff.

Közönyt-közönnyel.

Az utolsó Hamerstein.

Szekly Endréné.

Szakitás.

A selyemzsinór.

Amikor keséri S. Paula bárónő, ezen az augusztusi reggelen, kinyitotta a szobája ablakát, mely a kertre nyílt, napkelet irányában, ott látta maga előtt, a diófa lombjában Toronyi Elemért, egész hosszában egy selyemzsinóron. Egy percig szótlánul nézte e napfényes halottat az ágon, s erős idegzetű hölgy lévén, kis megfigyeléseket is tett, voltaképen öntudatlanul s inkább megsértődve az egészen.

- De hiszen ez a zsinór a függönyökről van, dadogta.

Közben mi levettük a halottat a fáról, (mert éppen e szomorú percekben érkeztünk) s felhoztuk a szobájába. Kutatván itten, szokás szerint, bizonyos posthumus irások után, melyek ugyan soha semmit meg nem magyaráznak, egy kis füzetet találtunk, sűrűn teleírva látszólag olvashatatlan írással. Kibogozván e hangyabolyból, úgy ahogy, de minden felelősség nélkül a szóhalmazok s mondatszövegek romantikáját, az értelmi légvárakat és stílusformákat, megpróbáltuk lemásolni az egészet, elborult szívünkkel, legjobb akaratunk szerint.

Most elküldöm magának, tanár úr, e kópiákat, mint egy nagy ritkaságot minden emberi dokumentumok között, hogy meglássa belőlük, ami bizonyosan érdekelni fogja, 1. hogy micsoda lelki földrengés ez itten, 2. hogy micsoda magányos gondolat ez itten, mely a szépséget úgy fogja föl mint egy alapvető megszervezettséget a világban, 3. hogy micsoda érzékenység és finomság van elhintve, ugyszólván érzékeneken túl, bizonyos kivételes lelkületekben, akik hivatásukat fősanyargatják halálos sebekre.

De csak tessék megvizsgálni, amint az itt következik.

Diós-Keséren, S. bárók vendége vagyok. Hányszor fogom még mondani ezt? Vendége vagyok! Hányszor még, lázas fejemmel, holott fáradt is vagyok, mint Saul. Csak ezt hallom mióta megérkeztem, mióta! tegnap este óta, szüntelenül csak ezt mondom magamnak, S. bárók vendége vagyok, csak ezt darálom, Uram irgalmazz, nyilván hogy megszokjam, föl-fogjam, az agyamba véssem, olyan kétségbeejtő és hihetetlen. Mintha lecsukva egy tömlöcbe, lealázva, azt verném a fejembe: Bezártak, mert loptam! Hogyan lehet már valaki ilyen finnyás, sebzett madár, amint a szél a tollát éri! Ez itten Diós-Kesér halk szavakba magyarázva, uri pusztá, uri ház, uri kastély jegenyefasorral, s krémszinü pulykákkal a kertben, akik úgy lépdelnek óvatosan, tele önérzettel. S ez itten, továbbá, uri család ha lehetséges! régi barátaim csoportja, S. báró fiatal úr és S. báróné főleg, három gyermek anyja. Régi barátság ez S. bárókkal, majdnem rokonság. És a szívem úgy tele van gyűlölettel irántuk, hogy már nem is tudom, mit akarok velök.

Próbálok számot adni magamnak ezekről a lelki gőzökről, ha ugyan még képes vagyok rá, hogy megtaláljam magam. Itt ülök a vendégszobában, a régi óra s a román torony alatt, s egy szál hosszú selyemingben, mint egy tündér a nagy melegben, a zárt redőnyök mögött, melyeken áttűz a nap, csöndesen jegyezgetek. A szomszédból, a falakon át, a falakon át! a roppant csendben, melyet künn, hangtalan fecskék szelnek át féloldalt dülve az ég alatt, a báró hortyogását hallom, ebédutáni hortyogását, az emésztés nagy művén orkesztrálva.

Ez nem amolyan aktív, szép, okos gyűlölet. Ez nem a Hernáni zengzetes gyűlölete, mely a lélek felületén, mint egy spanyol égboltozaton, egész napkeltéket és csillagokat gurít, a szavak arany szemetében. Ez nem áldásos, vagy hősi gyűlölet, a Tuba mirum zenekarával, nem szabályos vagy termékeny gyűlölet az emberi test humuszába vájva, vérrel megöntözve, ez nem! Ez egyszerűen gyűlölet magáért a gyűlöletért, mint szépség a szépségért, kéj a kéjért, örömtelen, reményen kívül, - ez gyűlölet, nem tudom, valami művészetért! Ez kvintesszenciás

gyűlölet, ha csak ez volna, mit gondol! Ez kipréselt illatok illatja, lepárolt savak savja, ki-sajtolt nedvek nedvének végnedve, lecsapolt harmatok harmatja, túl minden szeszfőzőn, vérfacsarón s kémiai formulán túl, holt szemek könnycsepp-kivonatja! De nem tudom konkretizálni. Csakugyan nem tudom. Nem is kell, hogy tudjam. Alkalmasint nem is lehet konkretizálni, mert akkor talán tudnám. De annál izzóbb s perzselőbb érzésben, hogy éppúgy nincs fizikai gyökere, mint bizonyos lelki betegségeknek. S már eddig is, úgy érzem, e meddő igyekezetekben, többet mondtam, mint amennyit meghatározni lehet. Különbén sincs szó, se hang, se jel ez indulatok számára, semmiféle nyelvben. Mert az emberi gondolat s kifejezés készsége, évszázadokat késve el mögöttünk, még nem érte el e mélységeket vagy magasságokat. A lélek mit szenvedett, mit termelt ki, parazitákat, mióta ember él a földön! Ellenben a szavak alig szaporodtak.

Viszont nem keresem az okokat sem, sőt elfojtanám sorra mind, ha véletlenül revelálódna s ha kellő erőm volna ehhez. Hát lehet szokása a szivemnek, hogy megrontsak tüneményeket, mikor amúgy is olyan ritkák. Reális megsejtések, megismerések s megtudások előtt, aggódva zárom le a szemem, mert mit tudhatok meg, ami nem fájdalmas és kegyetlen? Költő vagyok, mint egek előtt kéregető, mint fölképzelő, mint magányos nyomorult ember, mint Numa Pompilius, ha merem ezt mondani, Epaminondas! szép szakállal s juhvéreket szárítgatva rózsákon, hogy maróbb szaguk legyen. De ha vendég vagyok, S. báróék vendége, nyilván lezüllött már alantas engedményekhez sarkcsillagi fönségem érzete. Magam ura s várkapitánya, a magam munkása szőlőfürtös végtelenségekben, egy tengert tudok kimerni a tintámból s egy tollhegyre kítüzöm a napot. S még sem vagyok már ott, egy kulmináló márványtornáccon, micsoda ciprusok fölött! Lehet az, hát lehet, hogy idáig sülyedtem? Vendég vagyok, ok nélkül, szükség nélkül, magyarázat nélkül, S. báróék vendége! Parrhasios megőrült volna ebbe!

Ez csak annyi, hogy azt mondanám ledérség, no persze! lejöttem ide, gőg nélkül, valami homályos meghívásra. Rég tudom könnyelmű vagyok, már szegény apám mondta. Meggondolatlan olykor, csakugyan az, fantáziás és logikátlan, ha éppen szó van róla és türelmetlen, sőt lázadó egynémely óra unalmával szemben, mint minden ember, aki voltaképpen megadta magát időknak, sorsnak. No de ki lehet résen reggeltől estig, hogy folyton csak önmagát őrizze, magos fellegekben? Mert nyilván a végzet is örökös, ha valami mentséget akarok találni s a legpasszivebb érzések is csak kitermelnek egy gombafajtát. Indolens gyűlöletem, ha akarom, ha nem, idevonzott, s itt vagyok, önnönhálóban mint egy áldozat, mint egy aranylég, zörögve s lefogva. Egészen biztos, hogy a multak dolgozzák ki a jövőt és minden számít, ami van, minden fonál és szál s a leghalkabb sóhajom is nagy zenéknek fuvólája.

Egy percig igaz, még haboztam tegnap este, mikor leszálltam a vonatról, a vasuti állomáson. A mozdony előtt, az alkonyatban, az egyenes pálya kavicsszőnyegén, kinyúlt előttem egy hosszú sinpár, s szaladt lecsiszoltan, szaladt bele a párás messzeségbe s úgy veszett el tündéri távlatokban, hogy rajta volt az ég! Szerettem volna tovább utazni, e szép sineken tovább utazni, az egész éjjel utazni még, ameddig csak lehet. A lelkem fele, úgy éreztem, a fülkém sarkában maradt, a jó puha üléshez tapadva, elernyedett továbbvagyódással. De már hozták a táskámat mögöttem, a bársonygalléros köpenyemet s akkor, sajnos, abba a másik állapotba léptem, mely az előző perceket hirtelen lerontja, mult hangulatok roncsaihoz. Így lesz a közvetlen jelenből olykor, lezajlott mult, egy pillanat alatt. S így lesz az ember hütlen önmagához, ami az ő egész tragédiája. S éppen beszálltam a kis hintóba odakünn, mikor mögöttem, a palánkon túl, egy rövid füttyel a vonat indult, tovább.

A keséri négyesfogat előtt, amint megrázkódva, nekivágott az utnak, alkonyati céltalanságom a végtelenbe nyult. De a négy kis pej szaladt hazafelé, a zablának dőlve, kényesen. Kis fehér házak lapultak meg az akácfasorban. Előttünk, porfellegekben, megbolygatott hömpölygéssel,

nyiltak meg lomha csordák a szarvak ingásával, s olyik tehén félreállt és bámult, egy másik letért a sorból, barok szökelléssel, és az utszéli fűz törzsének dörgölgette tarka gerincét, a leáldozásban. Az árkok esővizében kacsákat láttam borostyán-csőrrel, zöldes árnyékban a lombok alatt. Egy parasztfiu bámult az árokszélről, két kék szeme tündöklésével s egy leveles nádszállal a kezében. S már rég elrobogtunk, mikor gondolt egyet, nádostorát megsuhintva mögöttünk s nagyot visitva, e késedelmes impressziókban. A nap lement. De délcegen a paradéskocsis fölöttem, ibolyaszin huszárosságában, izmos farát mutatta a bakról.

Még nem volt későn drága szívem, még nem! még visszafordulhattam volna, akár gyalog, arccal az utnak, az estnek, csendnek, denevérnek, mint magányos vándor, aki megy. Még nem volt későn a kis hidon, ahol a dülőre értünk, virágzó lucernák s tömött csalamádék között, mikor fölöttünk az alkonyati égben, egy gólya szállt, tárt szárnyakon. Még nem volt későn a diófák alatt, melyek keletről szegélyzik a kastélyt s lenyulnak lombos ágaikkal Paula bárónő ablakához. Fehér ruhában jött ez uri hölgy, rózsaszinszalagosan a régi lépcsőn elém, s úgy tujának dőlt, sirszoborszerűen. „Még nincs későn”, dadogtam fehér pepluma előtt, holott a hölgy inkább a lovakat nézte, éles szemének szakértelmével s azt mondta: „Megizzadtak.” „Még nincs későn”, ismételtem. „Nincs, a vonat nem késő”, felelte ajkbiggyesztve s a számnak nyujtotta a kezét mint egy szent piskótát, puhán, titkos illatokban. Megcsókoltam e kezét, levett kalappal a kezemben, amint illik. De alkalmasint beléharaptam volna, ha nem gyülölöm az egész jelenséget.

Óh mondjad, mondjad, miért vagyok ily tökrészeg önmagamtól? Hát nem szenved-e mindenki a világban? Alig fölértem, imádkoztam, s az ágynak dőltem, rémuldözve. Meztelenül a friss lepedőn, mint egy levendulás jégpályán, kiterítve, egy percig meg is nyugodtam e fagyban. Aztán, ijedten lesiklom az ágyról: az ajtót talán be se zártam? Aztán megint, mezteláb és ujra, ha vajjon jól bezártam-e? Ismét az ágyban, föltérdelek, figyelve, az ajtó s az ablak irányában. Csend van, nagy kertek csendje, vizhullásával a pázsitokon, nagy legelők s tanyák csendje, egy távoli kolomppal az estében. Birkák mennek, hangtalan torlódással a fényben s az uton, aranygyapjakkal aranykődökben, s oly szorosan egymás mellett, hogy az egész nyáj egyetlen mozgó felület, nincs egy rés rajta és fejek sincsenek, amint lehajtva a gyapjakba szoritják bele magukat és a port szivják aranyban. A jó Isten örködik a világban, gondolom. Holott egy tükörben látom magamat, zsiráfszerű elhagyatottságban. S nem tudom miért gondolom úgy, hogy a magam sorsát is látom. A magam sorsát, merev hajlékonyságban. Az ablak függönyén, kétoldalt, lefogva fátyolszárnyaikat, egy-egy vörös selyemzsinór van. Nincs hozzájuk egy eszmetársulásom. Egy percig, igaz, e függőnytartó zsinórok nyomán, valami piros fésűkre gondolok, melyek úgy összetartanak, vagy elválasztanak dus női hajakat. De aztán, üresen, kíséret nélkül, csak e selyemzsinórt látom.

Uzsonnához a kis terrazon van terítve, s az egész asztal, törékeny fölszereltségével, zöldes félhomályban áll a vadszöllő drapériákban, melyek dus indákkal, nagy levelek brokátjával omlanak le az oszlopközökön s átszűrrik a fényt. A terrasz alatt, a téglafalnak dőlve, sűrű cserépsor s növényzet mögött, egy rózsató mint egy régi fa egy törpe erdőben, tört kérgével és roskatag, vén törzsét kanyargatja távoli lombja és galyai felé, melyekről lekonyultan, bevont szirmokkal, nagy sárga rózsák csüngenek alá, sulyosan, mint a citromok. S előttünk, a lépcső alján, az egész kert masszivitását, a sok virágot, jegenyesort s a kalandtalan pulykákat krém-szinü monotóniákban, az egész nagy táj nyárdélutáni brutalitását, egy türkiszkőégbolt nyomja le érces hevével tündöklő színekben, amelyeken átrepülő galambok, vonagló férgeknek tünnek egy tükörlapon.

- Nem tudom mit szeret uzsonnára, mondja Paula báróné ravatalos fehérségében, mely két hosszú combján leng ide az asztalhoz. - Mi rendesen kávé vagy aludtejet szoktunk, de magának hideg karajt is vágattam. Szóljon, ha akar salátát hozzá.

- Nem szólok asszonyom, ha megöl se szólok, keresztvizemre! felelem mint egy angyal, oly csalódottan s az ajkam harapdálva.

- No jól van, azért nem kell mindjárt dühbe jönni, mondja a hölgy s leül a két kis leánya mellé, akik szájtátva röhögnek e foghullásos időszakban s vadmacska inyöket mutatják, egy nevelőné kigyópillantása alatt. A kis fiu is nevet, de ez zárt ajakkal, gömbölyűn, mint egy dinnye, aki él, szárkasztikusan! s mellette a fiatal nevelő, vándorszínésznek öltözve, komoran nézi az asztalt, két gyulladákos szemhéjából. A nagyszülők is lejöttek, száraz s töredezett emberpár, mint két utolsó szivar egy dobozban. Egyformán öreg, szintelen s konturok nélkül való mindakettő, egyformán szakálas is mint testvérek és egyneműek, elmosódva az időkben, régi olajfestmények, melyekből csak a keret maradt. S mégis, ami ijesztő rajtuk, hogy görcsösen itt vannak a fényben, vén hernyók makacsságával a csészéhez tapadva, szűkülve és szürcsölve, mint akik élni akarnak, csak élni, nem mást, de örökre élni, lezajlott életökben. A fiatal báró, házigazdám, most suhog be egy szijjas pálca csapkodásával s mellém ereszti barbár hustömegét, szorosán mellém, hogy kitüntessen.

- Ugy aludtam, mint a bunda, mondja. - Mint a juhászbunda, toldja meg, a feleségére pillantva, valami szemérmetlen készséggel a tekintetében. De a hölgy unott, kábult, ellenséges.

- Boldog vagyok, feleli fagyosan, leferdült szájjal, mint egy vessző, az aludtej egy rezgő cseppjével az állán, amiről fogalma nincs. Ez annál fulminánsabb hatású, hogy e fiatal nő, a legrejtélyesebb felelősségek tudatában, oly kinos rendet s fegyelmet tart fehér személye irányában.

- Egyél a karajból Elemér, szól a báró, s egy levegős kézmozdulattal elem rántja a tálat.

- Ha jó puha a karaj, mi is eszünk, jelentik ki az öregek.

- Nem tudom, elég stilusos uzsonna ez Elemérnek, mondja Paula báróné azzal az átlátszó szerénységgel, mely a maga gögje alá nyomja tárgyaltan pretenziómat. - Az ember törí a fejét, ha ilyen művésztől van szó, folytatja, az ember gène-ben van, hogy tartsa jól az ilyet?

- Ez már igaz, hagyja helyben a báró, s mindenki egyetért vele, csak a tanító hallgat, széltépte hajzatával a tányérján lobogva.

- Az ilyet! Az ilyet! dadogom elragadtatva.

- Hát igaz is, folytatja a hölgy, mert nem enged, könyörtelen nőneműségében, hosszú körmökkel, mint egy ősmadár. - Hát igaz is, ismétli, szőke fejének merev tartásával s a tejcsöppel az állán, - hát igaz is! Egyszerűen meg kellene halni, ha élni kellene művészek között. Vegyen a karajból Elemér, hallgasson és legyen kedves. Továbbá ott van minden maga előtt, hogy nyugtom legyen magától.

Mit mondjak? daloljak? üvöltsek, a husomba vájjam a tiz körmömet, amint megsebzetten el vagyok ragadtatva minden gyűlölettől, ami csak van. S ami csak van számomra kín, s ami csak van gyönyörrel teljes e világon, ami csak van, ami csak van, egy nagyszerű Istennel egy régi zürzavarban s egy régi harmoniában, mind fölérzem, mind megremegtet s marcangol e szőke női konty s e szőke sertéskarajok előtt, melyekből lepároltan, alig egy árnyalatnyi illata száll becstelen foghagymáknak, miközben künn lemegy a nap. Nem is úgy nyulok a villa s kés után, hogy e napszállta bitorában, e vadszöllő függönyök között tűzvész lombozattal, sorra leöljem shakespear mintára mint Titus Andronicus, e szimbolikus ellenségeimet. A kezem lágy, a fejem sem ér sokat viharos halántékával, ahol a vér elernyedten lüktet egy

malomkerék alatt. Mind itt vannak az asztalkörül a fényben, a szőke nő, a termékeny férj, a két öreg, a három gyermek, a nevelőnő s a tanító szegény, mind itt vannak mint egy sérelem a világon s vajjon mit tegyek velök? Vajjon mit tehetnék, hogy ne szenvedjek? Ugy vagyok itt, mint egy nagy uton, tájékozatlanul e percben, s ez mind az élet körülöttem. Elfúlva, tündéri kábulatom már hangját sem adja semmiféle indulatnak s lágyan csak elpergetem magamban a szavak futóhomokját, üres felületeken.

- Mi lelte? kérdezi a hölgy, oly kegyetlen közömbösséggel, hogy e kérdése értelem nélkül olvad el a hangján.

- Oh semmi, mondom, s megbotlom szinte a saját lélegzetemben, semmi. A nap lemegy, mondom még.

S felállok, örömtelen a fényben.

Itt vagyok még, vagy már nem vagyok itt, ezt kérdezném, ha így lefogva, megváltó ösztönömet nem sebezné halálra S. báróék permanenciája. Mind nevetnek mögöttem, aztán ismét csend lesz, mind élnek, ülnek s lélegzenek. S lágyan gyűlölöm magamban a levegőt, amit lehelnek. Egy galamb száll, hova? Ha ezt megkérdezném tőlük, mit hallanék az asztal felé fordulva? Rémülten e kísértés elől, mint birák elől, hogy semmit meg ne tudjanak, a kertbe nézek, messze. A kertészéket látom, az egész családot, öntözőkannákkal a virágágyak körül. A violák között bársonyos színekben s vékonyszáru tulipánok között, a kertészné zord láb-szára világít, barnásarany bőrfelületével, dúsán megkarcolva. Nyugatról, a jegenyefasor fölött, az ég lobog egy máglyasorban s oly átható tüzekkel, hogy az egész boltozat a mélyben, egy fölgyújtott padlásnak tűnik. A jegenyék levelei a csúcsban, csöpögnek a parázstól.

Egy ember jön csöndesen s csizmásan, szürrel a vállán, egy hosszú bottal s mintegy megázva a fényben. Amint közelebb ér, kibontakozva, azt mondanám, egy öreg szikla aki megy, rongyos daróccal letakarva, a leáldozás riadalmában. Most itt van, hangtalan a terras alatti, öreg juhászember. S miután letette a botját s a kalapját a botjára, két roppant lába a rengeteg csizmákban, sulyosan áll és mozdulatlanul. Két borzasztó gyökere egy emberi fának. Föld, csizma, ember, egymásba ragadva, a vad anyag érzését kelti bennem, mintegy első hangját s gyurt tésztáját homályos eredetnek, régi magját az embernek a világ első napján. Az arca egy orr, két szem s egy homlok s a többi mind szakál, rövid, tömött, őszes szakál a szeméig föl, az ősi szőr oly dús bodraival, hogy az egész arc úgy tűnik berakottan apró fehér csigákkal. A fejét, kétoldalt, a fülek vonalában, egy-egy félhüvelknyi kúp dagasztja föl a rejtély szent agancsosságára, s az egész jelenség, túl időn és koron, micsoda félisten vajjon a mezőkben?

Holott senki nem bánja, rá se néz senki, nem látja. Senki nem mozdul, noha az egész kert megtelik vele, az egész napszállta rajta gyújtja ki, hajaktól roskadó fején, két sápadt szarván mint két gyertyaszálon, a fénye glóriáit. Egy csésze kávé nyújtok le neki, naiv készséggel, mert szégyellem, hogy nem szólnak hozzá, nem bánják és nem fogadják, egy csésze kávé, lírai zavaromban. Amint fölhajtja s eltünteti a szakálában, úgy látom, alig élvezi. A kávé ízét, zamatját, cukrot s a tejszint mindebben, a képzeletem követi a garatján s egy nagyot nyelek helyette. Nem tudok semmit, de úgy szeretném, hogy nagyon izlett volna neki. Az ember mozdulatlan. Vár, néz, hallgat és csak vár, azzal a királyi türelemmel, ami például a hold türelme, s azzal a rezignációval, amihez semmi föl nem ér s amit semmi meg nem alázhat. Hirtelen, a báró egy jelére, úgy hallom, meghalt az asszony s most már csak kocsiné, hogy a holttestet be lehessen hozni Kesére.

Sokáig nem felel senki. Az öreg se szól már, megmondta amit kellett. Jó lesz ökrös szekér is, ha a ló mind igában van. Ember se kell, ha dolga van a mezőn. Elmegy ő az ökrök mellett.

S egy hangja nincs több e történetnek, egy rezgése nincs e masszivitásnak, egy ránca, semmi, mint a márványnak.

De még mindég nem felel senki. Valami néma, ólomkamrás tanács van, egy hulla, ló és ökör-fogat körül, amelyben mindenki részt vesz, a bárónétól kezdve, ajkbiggyesztve, a gyermekek obskurus lelkéig mindenki, az egész asztal a sok tányérral s dult pohárral s a tanító egy fogpiszkálóval. Csak a nagyszülők nincsenek benne e hangulat tartalmában. Mint két régi kép lógnak egymáson, pállott olajművek! s oly nyugodtan egymás mellett, hogy e halálhír e naplementében csak éppen annyi, hogy ők nem fognak meghalni. És még mindég nem felel senki. Megdermedve a széken, Paula báróné sovány föntségét szegzi e kísértő hulla ellenében, selyemszalagos gögjét, mint kis zászlókat, bevehetetlen várbástyájáról.

- Még jó, hogy nem az autót kéri, mondja.

A báró szivarra gyujtott s a lépcsőnek fordulva hirtelen, a mályvák és a sárga rózsák fölött kifüstöli a száján rövid utasítását. A szür megrándul, egy ránca rebben, az öreg megmozdul s megindul a kerten át a majorság irányában, hogy az ispántól kérjen kocsit ottan. A lába nyoma, sulya, a két csizmája úgy marad itten, bevájtan a nedves talajba, hült szobor helye.

- Itt állott, mondom, a földet mérve, itt állott, ha éppen tudni akarják.

Mind néznek elképedve. Egy tulsó front mered reám, s úgy rontana nekem, hogy menten fölkéselne. Már az imént is otrombán hibáztam, törvényeken s erkölcsökön kívül, kávétkináló extravaganciámmal, egy antik porcellánból! Most meg egy öreg paraszt talpát mérem, mint egy medvevadász! S már el is indulok utána.

- Érti maga ezt az embert? hallom mögöttem a bárót, a tanítóhoz, mint szakértőhöz fordulva.

De csak megyek a juhász után.

Az egész éjjel csillagok alatt jöttünk az ökör-szekérrel, az országuton. Abból a kis tanyai házból, ahonnan elindultunk, két gyertya lángja tűz utánunk az ablakon át, a homályban, de a káplán elment már s a gyerek is elment vele, aki a szent kellékeket hozta. Egyedül a koporsóval, friss szalma közé ágyazva a szekéren, úgy hozzuk az öregasszonyt mint egy mezei királynét az uton, mint a rétek öreg tündérét földi fátylait levetve s hazatérve a csendben. Ugy hozzuk a négy kerék zörgésével, a saroglyák nyikorgásával, egy kevés porban ami az ökrök lába alól száll, s úgy hozzuk földeken át, vetések mentén, mislingtáblák és utszéli fák mellett az alföldi tájak nagy égboltjai alatt, hogy soha oda föl nem érünk s a szikrasorból se hull le semmi hozzánk. Ugy hozzuk abban a kérlelhetetlen érzéktelenségben, amellyel a természet, legmostohább anyánk, kíséri az ő szülőtteit, egy sóhaj nélkül, ostobán. De mit is jelent e nyári éj közömbössége, sivár unalma s megdermettsége, még amugy szépen kihimezve is, egy magos terítő hieroglifáin? Kit sért, mit bánt, kit aláz meg s vigasztalan, kit vonultat el e lelketlen földi messzeség, mikor emberi gondolatom, diadalmasan, a sok réteket, vetéseket, száz mezőt és legelőt, az egész földet, ami forog, egy maréknyi ragyának látja a csillagok között?

- Ne busuljunk, mondom az öregnek, mi is csak fönn vagyunk, ha lenn is megyünk, - s csak megyünk tovább az ökrök mellett.

Mégis úgy tűnik, csakugyan, semmi sem él, csak épp a halott van itten, virulón az éjben. Holott friss széna illata száll, a viz megloccsan az árokszálen, békák zengnek s egy denevér is száll. Az ökrök lassan és fehéren, egy-egy félkört visznek magosan a csillagfényben, tragikus homlokukon. S a szekér gurul utánuk a kerékvágásban. De semmi sem él ebből egy örök uton, mely tegnap is az volt ami ma, évezredek óta ugyanaz az éjjel s ugyanaz az óra, s ugyanaz az ember, aki megy, illuziókkal. Elveszve térben és időben, úgy ballagunk ketten a zörgő szekér mellett mint egy legenda, amit régen énekelnek valahol a csillagok alatt, s az ökreink is, széttaposott patákkal, a Hannibál ökrei lehetnének, nagy árnyékukkal a semmiségben. Csak a halott van ébren, leszögelt deszkái közt a szekéren s az éjben.

És semmi nincs itt abból, esküszöm, ami az éjjel nagy zsoltára lehetne, láthatatlan orgonákon. Egy-egy gémeskút gerince a ritkás tengeri között, s magányosan az éjjeli fényben, mint egy lerongyolt hárfa marad el hurok nélkül, tönkrecibáltan, a néma végtelenben. Olykor egy-egy árny hajtja el vagy vonszolja céltalan uszályát az ut mentén előttünk, egy vándor megy s beomlik a homályba s messziről bágyadtan, egy-egy komondor még vakkantja utána fáradt szerenádját, az éjben. Kis tanyai házak fekete kockáját, mint sötét foltok boritgatják lombtalan akácok, s a földek fölött, a szántások barázdáiból, zabtáblák s kihányt trágyák tömbjeiből, lucernásokon, szénákon s majorudvarokon át valami zord terhesség és termékenység csapja föl nyers szagát elénk, az erjedés fuvallatával vaskos mámorokban, amelyen átvonul a két ökör, a szekér, a hulla, tömör egységben, mintegy bronzból kiforrva.

De már-már virrad, szürkén és nedvesen, mikor átdöcögünk a hid deszkáin, az árok fölött, a keséri földek határában. A füzekről fátylak oldódnak s mindenütt fehér párázat száll. A földeken végig, harmattal leburkoltan, dus nedveit sodorja az éjszaka magömlése, a betelt kéjek unalmával. Minden fáradt, nyirkos, ájuldozó e szürkületben, hidegen fölperzselt és áldozatszerű, az egész pusztát kiterítve dermed, lesújtott növényerdejével hajnali ravatalán. A két ökör megy ázott szőrrel. S első legyeit döfködi a hátán. A dülön vagyunk már s ott messze a mélyben, mintegy a föld alól gyulladva ki, az első fény, legszűzibb kezdetében, fölhasad az égre. Bevallom, nagyon fáradt vagyok e diadalszekér mellett. A kastély előtt, a diófák mentén lemaradok, s bevégezem gyászszolgálatom. A szobám ablakából, a kerten túl, elkanyarodva az uton, mégegyszer látom a menetet, az öreg juhászt, aki megy csizmásan, a majorság irányában, skarlát egék alatt. A reggel zeng százféle sipján egy korai madárnépségnek. A harang szól a tanyáról. Aludni! Hogyan? A redőnyt leeresztem, a függőnyt is behuzom, lekapcsolt pántjai között. Az egyik zsinór, megoldódva a szegen, sodort selymével a kezemben maradt, nem tudom hogyan.

Igy mult el az egész nap, s mikor fölbredek estefelé, úgy gondolom a kis öreg asszony, biztosan már a földben van. Mit tudok én, mi mindent uram, és mit érzek, kábult fejemmel e letarolt szépségekből, mikor felülve az ágyban, kis könyvem után nyulok! Végletektől végletekig egy sor hang kísért megfakultan, kis sebekre tüzdeltén mint a tulipántok, ezerszer több annál, százezerszer! mint amit itten följegyezhetek. De elakadva hósi határokon, elfulva önmagamban, a vonal zavar, amit a betüim füzére vet elém, s úgy kellene, hogy irni tudjak letakart kezemmel, hogy az áhítatomat ne rontsa a kezem mozgása a papíron. Nem szabad látni azt, mint támad a fény az emberi gondolat nyomorából, ha ugyan fény támad! A világot számomra a munka rontja el s csak Istent imádom, láthatatlan műhelyében. De nem tudom, hogy oldódott le a szegről, e függőnytartó selyemzsinór. S főleg az aggaszt most már, hogy nincs hozzá egy hangom.

Csöndesen benyitok a szalonba odalenn s egy nagy lámpa fogad, zöldernyős fényével, árnyékosan az asztalon. Egy másik lámpa, a zongora fölött, erősen bevonva, alig világít a billentyükön végig, amelyeken két fehér kéz kergeti egymást, a gyűrűs ujjak sáskajárásával. Az első impresszióm az, hogy a bárónénak több ujja van, mint amennyi kell egy bécsi keringőhöz, vagy talán kevesebb. Több vagy nem elég, mi ez? A kérdés úgy nyulik fel előttem, mint egy hegy. Meghátrálva, egy karosszékbe ereszkedem, a szoba sarkán, a homályban, lágy gyűlöletem bársonyába ereszkedem a homályban.

Egy percig csend lesz, mert mind itt vannak felém fordulva s ostromlón, hol voltam az éjjel? Oh felelnék ha merném, főleg a két száraz öregnek, érzéktelen a zenébe mártva, felelnék, hogyan? mit? micsoda apokalipsziákat, két ökörrel, aki az éjben megy! A szám izzó a szavaktól, szavak szárnyától, szárnyak szavától, pacsirtacsattogástól! Lázaktól ékes szótagok torlódnak bennem mint egy erdő, mind szállnak föl s zuhannak vissza, milliányi szó, minden

nyelv kincsesládája, sikolya, sipja, celesztája, zengő rajzása, hangyabolymiriádja, szavak, amelyek már nincsenek is többé, vagy csak lesznek még egyszer a világon, ez mind lehull rám, mint egy eső. De ki kell hogy térjek, a szemem lezárva, e baráti csoport elől, amelyből két új arc, két új vendég a családból, szennyesen bámul mint egy régi fal.

- Ne kérdezzünk semmit, mondja az egyik. S a báró, röhögve, egy kis csésze feketében kavar.

A gyermekek kivonulnak a nevelőnővel s a tanítóval.

- Mi is megyünk mindjárt aludni, mondják az öregek.

- Mivé leszünk! mondja tréfásan a báró.

Mégegyszer akkor, Paula báróné, a zongorának lendül fehérben, kinyult kezekkel mint az árnyék, a lámpa holdfényében. Az ujjak rögtön, ficánkolón és válogatva nyomkodják le a billentyűket, melyek lágyan engednek, elmélyedve. Semmit se hallok abból, amit játszik, oly mulékony előttem az egész, oly tárgyaltan ritmusokon elhangzó! De meghuzódva a magam kis szögletében, mereven csak a kezét nézem a hölgynek, az idegeim fölfeszültségével, két bus kezét uszkálva a zongorán. S hirtelen úgy látom a félhomályban, ott messze a mélyben, a billentyűk fölött, hogy e két kéz, mindakettő! olvadni kezd! Mindegyik ujj, külön-külön, tünező izületekben megrövidül, kevesebb lesz, leolvad mint a vaj, elcsöpögve a gyűrűk fölött, melyek zörögve lemaradtak. Kéz nélkül most, maga a csukló dul s dörög s amint leolvad ez is s a fél kar is utána, egy percig a két könyökcsont zongorázik, mint egy hangutcát kövezve, aztán ez is leolvad a vállig. Akkora váll dörög, féloldalt fordulva a soron, elolvad, a fej zuhan s végiggurul a billentyűkön egy viharos kromatikában. Soha álom ennyire nem volt jelen, soha tünemény ily megérezkelt, kidolgozott, valóságokkal terhes.

Fölríadva, a hölgy kezét nézem, kutatva, amint gyorsan közeledem.

- Boldog vagyok, hogy megvan, mondom s már mennék föl a szobámba, hogy pihenjek. De még itt vagyok, a falnak tapadva. Valami készül itten. Mind intenek, szemhunyorogtatva, a hölgy is int, titkos jelek röppenek. A két öreg kicsuszik egy nyikorgó ajtón, a báró is megy a két vendéggel, szivarfüstös ködökben. S csak mi vagyunk itt, mi ketten. A zongorának dőlve, fehér ruhája redőiben, mint fehér fátylakba fagyva, egy percig hallgat a szőkekontyos nő. A feje a vállán van megint, hosszú nyakára forrva, igen rejtélyesen. Oly nyugodt, hogy ezt alig lehet kifejezni, talán senki nem látott nőt ilyen nyugodtnak a pillái nyugtalanságában, holott egy-egy arcizma is valami értelmeket vetit, parányi elhajlásokkal a szájszögletek felé. Soha nem álltunk így, szemtől-szembe egymással, az életben. Az életben, mondom, amint szédülök e szótól. Az üres terem, a zöldrnyős lámpa, a sok feslett butor az éjszakában, a zongora a csendben s a csend a zongorában, mind behatárol, micsoda zord sorsszerűség kinjával, no mi? el vagyunk veszve, érzem, mindaketten!

- Mit akar mondani? kérdem, mert már nem állom e pelikánt.

- Hát nézze csak Elemér, feleli, a szavait vontatva, egyszer nyíltan beszélhetünk mostan. Nem mintha mi nem szeretnénk magát, de mégis jobb volna talán, ha maga menne innen! Nem mintha terhünkre volna, de maga mindent megbolygat itten. Nem mintha és nem mintha, de maga alapjában egy erkölcstelen ember, igazán.

Oh van itt egy sóhajom, ha igaz, egy nagy lélekzet, sok levegő amit fölszivok magamba. Illattal s méreggel teli szám, a torkom is betelve, az egész világot lenyelné rögtön, ájuldozón e megfúlásban. Valamit dadognék, mit mondhatnék? elakadt ember, az életével egy szögön! A zsinórom leoldódott, gondolom hirtelen. A hölgy, a lámpák mentén, a küszöbre ért, úgy látom végérvényesen.

- Mi az? kérdi a hangomon túl.

- Oh semmi, felelem.

- No lám!

- Igen. De képes volnék meghalni, hogy maga meglássa, mi szépség van a világban egyszer.

És ez most nyilván az utolsó éjszakám Diós-Keséren. Itt vagyok megint magamba lám, a kis könyvemmel s eltöprengve: „Ha maga menne innen!” Ha csakugyan! Ha elutaznám! De az ut oly nagy, oly mély előttem és lágyan visszahajlitja rám ködfátyolát a porban, légies tehén-csordákkal amint mennek, az egész nagy ut a kis kacsákkal, az árokszéli tündérfiúval, aki kék szemekkel bámul rám, egy népvándorlás legendájában Az egész nagy út itt van, mint mikor jöttem, mint mikor mások jöttek, ezrek jöttek, az ibolyaszín díszkocsissal mikor jöttem, csak éppen, hogy vissza nincsen többet! Itt virulok el, örömtelen, ki tudja, valami rejtélyes makacs-sággal a szivemben, ami az önzésem is lehetne, hogy soha többé ne mozduljak. Amit kizeng s kitermel végre, passzív gyűlöletem ez éjben, virágját hullajtva, csakugyan több vagy más mint amit hittem. Minden számításaimon túl, úgy vagyok itt letepertem, lelki aritmetikákban, búsan kiterítve, emberi nyul. Elrémülve követem sorrul-sorra, az írásom fölkuszáltságát mint egy dult tarlót vagy répaföldet a papiromon, ahol meghuzódva, nyomorult életemet óvtam, szavakkal agyonzabáltan. Nyilván minden téves és sötét, mert minden végtelen. Mit irjak még ide, hogy értelme legyen? Ami fájdalom, vágy, ábránd gyötör, egészen biztos, hogy nincs kívül a világon, mert csak azt találhatom ki, legszélsőbb elvirágzásomban is, kizárólag csak azt, ami van. De gondolom, veszélyes fény az, amit a lélek önmagában gyújt s ki tudja mit jelent az emberi indulat, ha minden végtelenen túl fölérnek vele oda, ahol már nincsen ut. Gyülölök? Szeretek? Nem tudom, mert minden határok mögött, egymásnak ivelt világokon amint fönn összeérnek, úgy érzem néma már a csúcs. Már itt minden egyfélélt jelent, nedvek nedve, harmatok harmatja, holt szemek könnycsepp-kivonatja, vajjon mit? hogy kérdezni is alig merem e kéjes irtózatban. Próbáljam még? Hogyan? Már úgy irok, hogy alig követem magam. Hangnak s visszhangnak, mozgásnak, fénynek s árnyvetésnek, elkomplikált szövevényeknek, egyetlenegy primitív egysége van bennem, s kiírva minden szavamat csak annyit tudok, megtisztultan e szemetekben, hogy igen, vagy nem, vagy megfordítva, mert mindent érzek és semmit sem. Ha nem csalódom, egy nagy egyszerűség mártirja vagyok.

Lenn van egy ág a diófason, egy szép, öreg, lombos ág, aki lehajlik az ablakához. Ha ide felkötöm magam, a lombok között elepedt arcom, haloványan, a kőpárkányhoz ér. Reggel, álomtól, ágytól harmatosan még, ha üdén megnyitja a zsalukat a fényben, ott leszek előtte, ott leszek!

Tündéri éj, hogy soha tündéribb nem lehet, ez mind olyan a sok föld, kert, mező és rét, mind egy esemény a csendben. A jegenyék úgy álmodják hegyesen, a ciprusok magányát. Messze a nagy kaszálón, egy kevés tűz ég a mélyben, s olykor egy-egy tehénbögés zug át a homályon, mint őskori teogoniákon. Minden bilincsem lehull, oly lágyan, hogy már lágyabban nem lehet, hol szenvedek még? holott minden oly becses volt, oly jó szenvedés és nem elég! Hol mondtam azt valaha, hogy könyörtelen az ég, mikor ily dallamosan gurulok most a magam ökrösszekerén? Még várjak, aludjak vagy föloldódom örökre e szépségben? Künn virrad, látom, az ablakom tárt szárnya mellett, szabad-e még, hogy lelkesedjem? Ez nem a tengerek hajnala, mikor a nap arany-kévéit fésülgeti s úgy hullajtja le, csakugyan mint aranyhajakat, egy viz-sivatag lánvájára. Ez nem a hajnal a hegyekben, mikor az első fény szüzi szemérme mint a gyémántszikra gyul ki egy fehér szirt fokán, a többi csúcsok fölött. Ez csak a magam reggele, az enyém! mikor megindulok egy selyemzsinórral a kezemben.

Viola Pál pályafutása.

Zseni, vagy nem zseni, - soha senki pokolibb képeket nem füstött... Mártirokat véres koponyával, tébolyodott menyasszonyokat mint a mályvavirágok és mályvákat, mint a tébolyodott menyasszonyok. Az ecsetvonása Munkácsy erejére vallott. A színei az őserdők minden árnyalatát zengték. A témái emberi hegycsúcsokról gördültek le, nagyszerű fájdalmak panaszával. És senkinek nem kellett bizony.

Nyilván volt itt, ezen a palettán, valami baj. Valami tragikum a zord Viola Pál körül. Főleges ezt kutatni. Csak úgy élt szegény, elveszve az inségben, elkárhozott sorsa rejtelmével. A művészeket, biztos, valami különös végzet sodorja... A művészeket! Ezt nem lehet tagadni.

- Majd egyszer, egy nagy vásznon, ha lesz pénzem! mondta. - Majd akkor! Atyauristen!

És úgy beszélt, szabályos értelmek nélkül, inkább csak a hangja színével, vastagon és elepedve, mint ahogy füstött Viola Pál!

Aztán sokáig nem látta senki.

S mikor hazajött, két ujj hiányzott a jobbkezéről.

- Nem baj, mondta, ez így még heroikusabb. Az ecsethez elég ami maradt. Az ököl! S a lelkemnek nincs semmi baja, - ezt mondta.

És közben borzasztóan szegény volt. És továbbra is szinte lázasan szegény volt. És olykor legfőleg ha Szinyei-Merse bácsi elvitte vacsorázni, bár rettenetesen sokat evett, a legdrágább időkben. Késhez, villához sem kellett csak az ököl.

- Majd egyszer! - mondta.

És talán soha nem is mondott mást.

S akkor, sokáig, nem látta újra senki. Mégis föltűnt egy este, ragyogó szemekkel, kigyúlva! Lázás napi munkája még vibrált benne. A lelke sajgott az örömtől.

- Megvan a nagy vászon, vallotta be, elborulva. Emberi küzdelmem az Istennel, megvan! Krisztust füstöm a kereszten.

És az ajkát harapta véresre.

Valami keserű titok lebegte körül, valami ragyogó sötétség glóriája. Micsoda bűnöket sodort elepedt zsenije, micsoda halálos tusákat vivott, csakugyan, művészi vágya mámorában? Mi volt itt e feldúlt koponya körül, amelyen a homlok mintegy a végtelenre nyílt, a ráncai ijesztő labirintusával? Mit rejtett? Mit akart? Hova röpült el? És gyakran sirt, egyedül egy asztal végiben este, néma és nagyszerű könnyeket, egy pohár feketébe.

Akkor többen, majompajtások, ott lepték volna meg magányos munkája sásfészkében, az ötödik emeleten, mint egy hegycsúcson, odafönn. Az ajtót döngették. Zárva maradt. A kilincset rázták, hiába. Zajos hangok hívogatták kívülről.

Nem felelt. No persze! De a kulcslyukon át egy-egy hirtelen mozdulata látszott, egy karlengése az állvány előtt. S egy távoli hang hallatszott, egy rettenetes emberi hang hörgésszerű tremoloja, ami tartott! ami tartott!

- Mi az? kérdezték megremegve a fiatalok a küszöbön.

És senki nem tudott semmit. És Viola Pál már nem is jött többet. De még nem volt készen a munkájával, amikor letartóztatták.

- Hát tehetek róla? kérdezte egy gyönyörű kövér ember a rendőrkapitány előtt, tehetek róla? Egy Krisztus képet rendeltem Viola urnál, házi kápolnám számára, mert már mindent vettem, ami csak van s csak épen házikápolnám hiányzott még, a pappal benne s egy nagy Krisztussal a falon. A művész urtól nem tagadtam meg semmit, amit csak kért, adtam, mint egy igazi mecénás és minden, sulyos százakat! Tehetek róla, ha egy élő embert feszített ki és hagyta lógni ottan, naphosszat, étlen-szomjan, - ki hallott ilyet, szabad kérnem?

- De hát hogy fessek Krisztust, felelt a festő csendesen, ha nem egy élő ember után? Hogy adjam vissza gyönyörű agoniáját, ha nem látom, vonaglón, magam előtt? A sulyos százakat, hát bánom én! Mind odaadtam annak az isteni modelnek, hogy csak kitartsa ezt a pose-t! Mind odaraktam a százakat a lába elé, hogy csak maradjon, hogy csak szenvedjen, hogy csak kinlódjon s csak bírja tovább, csak bírja! bírja! s én nyugodtan dolgozhassam.

És a szeme kigyúlt mégegyszer, a munkája gyönyörű emlékéen.

És akkor behozták bünjelnek a képet.

Egy rettenetes isten volt, egy vézna ember keserves meztelensége, a kidülledt bordák rémségével, kikötve egy keresztre. S kinlódva, megfeszült inakkal, a maga mártíromságát dadoghatta, üvölthette már, a nyitott száj vonaglásával s a verejtékét habzsolgatva, mely az egész arca köré valami ezüstderengést vetett. És a szemek, elborultan a vérben, rémülten meredtek le, valami menyei ígéretre.

- No nézze! szólt a kapitány, szigorún s mint egy gyilkoshoz, no nézze!

- Oh istenem, csak még egy napig élt volna! sóhajtott föl Viola Pál. Egy napig még! Hogy egészen kész lehettem volna!

S ez volt az ő rövid pályafutása. Mert akkor levezették a tömlöcbe és hosszú évekre elítélték.

Az özvegy.

Meghalt, de bizony meghalt Jóska Ferenc fiakkeros és éppen most költözött el abból az alacsony budai házból, ahol két ablak nyilott az utcára, a kövezettel majdnem egyszintesen. A bevégzett földi sorsok szaga áradt a két ablakból némi lankadt virágillattal, ami már nem segített. Egy nagy szürke égbolt világított. A szomszédok mind kibujtak, mint a dombos utca őslakói, akik soha nem élveznek semmit és most lelkesedtek a temetésért azzal a homályos meghatottsággal, mely a legnagyobb érdeklődést rejti. És akkor kijött Jóska Anna, egyenest az ablakon át, mert a kapun a koporsót hozták. És a gyászruháját megemelve két hullal duzzadt harisnya fölött, ájtatosan lesiklott a járdára. Az özvegy!

Micsoda nő volt ez, drága szivem! Mint minden nő, biztos grandiózus és halhatatlan abban a fájdalomban, amelyben nem hitt senki, még ő maga sem nyilván, amint jött alázatosan a bánat útján és meggörbülve, és sirni is próbált a látványosság kedvéért. De szívtépő buslakodására, mint egy hegedü szonoritására, az emlékei némi szurdinát vetettek, mert micsoda élete volt e zord kocsis árnyékában! Beütlegelve és kéjekben martirizálva, a maga fekete sorsát cipelte e bevégzett sors után, s azzal a mély és titkos derüvel a lelkében, mely a legnagyobb csapásokban is csak segíti a nőt. Volt egy-egy hetyke lépése is közben, ahogy eddig sohasem mert járni. És lassankint a fejét is felvetette a fekete fátyla alatt, és szürke felhőket látott az égen, amint messze szálltak. És hirtelen egy dushajzatu, nagy gömbölyü fejet is látott, mint egy szőrös dinnyét a magasban, a halottaskocsist! Sötéten ült és méltósággal hajtott két keserü állatot, földiszítve fekete gesztenyefavirággal. De magyar dolmánya ezüstszinóros kopottságában derengett és feldult fejét a termékeny hajakkal, egy hősi kalpag fődte, kissé féloldalt fordultan, gyászos magyarosan. Így hátulról kimagasodva a bakon és föllendülten a levegőben egy elavult vitézhez hasonlított.

De a többiek már elmaradtak ekkor, lepletykázott részvétükkel s a Farkasrét magányában egy kis csengő szállott az üde reggelben, holott még mindig szürke felhők szálltak. Az özvegy csöndesen állott a kocsis mentén, egyedül. A lovak lehajtották bóbitás fejüket, ösztönös szaglászással s aztán megindultak vissza. Két ember hányta a földet és tragikus tremolók hangzottak el a koporsó fedelén. Olykor egy lapátnyi homok az özvegy ruháját érte. Rögtön lerázta magáról és bámult azzal a magasztos közönyösséggel, amit csak nők tudnak a férfiak sirja előtt. Aztán megfordult és jött. Az élet, uram isten! Valami bölcs dolog volt bevégezve mögötte. Mit is várt volna még itten, mit is várt volna, szegény özvegy?!

Hát csak jött, megenyhült magányosságával, elvégzett meghatottságával, befejezett halotttartásával az ismeretlen utak irányában. De rögtön, a mezők végén, az első fordulónál megpillantotta a bóbitás lovakat, megroggyant mozdulatlanságban, mintegy ébenfából faragva. És a diszmagyaros gyászokocsist is látta egy zöld korcsma küszöbén. Illően köszöntötte, mint egy új ismerősét egy ünnepségben, egy fekete személyiséget ezüstszinórral az opálos végtelenben. A fátylát felvetve, kissé avult arca feléje szegeződött, fehérén e magányban s azzal a maró nézéssel, ami utóljára van. Az ember megnőtt így talpon, csizmásan s feszes nadrágban s azzal a hősi kucsmával a fején, amelyből egy varjutoll tűzött elő. Pórias lényét az ezüstpaszomántok valami zord szittyaság presztízsébe vonták s fölcsapott bajusza hetykén szögelt, vörös borokba mártott nagy szája körül. S mindehhez, szavamra, még lelke is volt! Mert rögtön mondta, invitálva:

- Hé, ténsasszony, ha felfrissülne, szegény özvegy miért ne?

Felfrissült bizony, ivott egy pohárral.

- Az is kocsis volt, mint maga, - panaszkolta.

- Kocsis, kocsis, csak mind egyfajta az, mind lefordul a bakról egy nap, felelte a diszes legény, elragadtatva.

S még ittak s még busultak, estig. Aztán jöttek haza Budára, a gyászhintó bakján, egymás mellett. Előbb a rétek mellett jöttek, aztán a néptelen utcákon, kis utcákon gázlámpások mellett. A lovak csöndesen lógatták gyászsüveges fejüket s a kerék zörgött a kövön. De ők ketten a bakon, mind közelebb simultak egymáshoz.

Öreg mágnás.

Gróf Hohenegg-Kelencsey, zászlós úr, a legnagyobb úr, és még főrendiházi elnök is, olyan finom ritka kis öreg ember volt, hogy üveg alatt lehetett volna tartani avval a kis pofikájával, amit a sok ránctól már nem lehetett borotválni s avval a finom, fehér, ugyszólván ősi hajával a fején, mint egy drága prém, amit megóvtak. Foga már nem volt. Mikor evett, az álla az orrához fölért.

Egy este, az új szép magyar balettet nézte az Operában, amikor hirtelen, az egyik táncosnő, a tündéri füzérben, úgy megtetszett neki, hogy kampós botjával rögtön föl akart nyúlni utána a szinpadra és lehúzni magához a bokájánál fogva. De ott volt, közben, a zenekar.

Másnap, Tuby Lucy, - ez volt a táncosnő neve - már épp úgy hozzátartozott az öreg mágnás suite-jéhez, mint a huszár, a vadász, a két komornyik, a hét plaid, a puska és az irlandi cetter. Gróf Hohenegg-Kelencsey kimondhatatlanul boldog volt. Órákon át Lucy mellett, az öreg rajongók elbűvölt szájtátásával nézte ragyogó ifjúságát, olyan kedves kis sipongó hangok kíséretével, mint a kanári, ha a salátát hozzák. S lassanként, sajnos már ingatag létföltételeinek egyik főalapja lett a leány. Már nem tudott élni nélküle.

- Ez az a bizonyos Tuby *or not to be* Lucy, mondta gróf Thurein-Ernőffy, aki a legszemlembb ember volt a Kaszinóban.

És akkor, egy reggel, fehér csipkés habfellegében az isteni Lucy megborzongott.

- Aranymadár, rosszul érzi magát? - kérdezte aggódón Hohenegg.

- Anyának érzem magam, - vallotta be a fiatal nő.

- Nem baj, - hebegte az öreg mágnás, - nem baj. Az anya szent, a gyermek szent. De az apát, azt megölöm.

Az emberi lélek egyik furcsasága, hogy imádja a nőt, a nő gyermekét is, mindent, csak épp az apát gyűlöli, mégha soha nem is látta. De mivel finom kis öreg főúr, sokkal gyöngédebb is volt, semhogy vallatásokkal kinozza a leányt, egyszerűen lejött a palotája első emeletére, s ott rögtön, az egyik Múzeum-utcai fronton, egy nyomozó-irodát rendezett be, telefonközponttal, térképekkel, írógépekkel, fotográfmasinákkal, ujjlenyomatokkal, s Londonból hozatta a detektíveket. A legnagyobb aparátussal dolgoztak, mint egy gyárüzem, éjjel-nappal, egy ismeretlen apa fantasztikus öntvényén. Mindenkit kihallgattak, megfigyeltek, legépartak, lefotografáltak s leujjnyomattak - hasztalan! Az öreg mágnás, elborultan járt-kelt, valami reszketeg izgalomban. És rosszkezdvében odáig ment, hogy lesújtó megjegyzésekkel kísérte a főrendiházban a kormány javaslatait, elnök léteire! az emelvény közepéről! amire még nem volt példa a magyarok történetében.

Végre egy nap, az iroda babyloni postájában, a következő rettenetes levelet találta:

„Hiába próbálja ön, elég gyáván, másokra hártani liliomtipró alávalóságát. Ön az apa! ezt mindenki tudja, vén huncut!”

- Én! dadogta, elfúlva a levél hangjától, egy Hohenegg-Kelencsey, akinek így mertek írni! És lerogyva egy karosszékre, a zárt pillái remegésével, öntudatlan átengedte magát a névtelen levelek mérgeinek.

Aki nincs hozzászóva az ilyen anonym infámiákhoz, csak annál jobban reagál elbódító sugallatukra, hogy képtelen védekezni ellenük, főleg ha csak egy árnyékát rejtik némi

valószínűségnek. Bizonyos megközelíthetlenségeket, mint a gróf Hohenegg-Kelencsey magas szféráját is, úgy éri az effajta szemét, mint ahogy egy pók hull alá egy királyi ágyra. De egyenesen halálos ez a mérge, ha oly rágalmban oldódik fel, melyeket elepedt hiuságunk mohón fölszí magába, a lelkünk titkos vágyaiban. Itt volt egy vád, mely durva szavakba burkoltan, ép úgy tudta mit akar, mint ahogy az a tréfás ember tudja, aki a maga ajándékgyémántját, egy piszkos rongyba csavarva, nyújtja át. Meglepődve, elzékenyülve, földerülve s felejtve e gyalázatos hangot, gróf Hohenegg-Kelencsey elbűvölten, az ajkához emelte a levelet.

- Hogy erre nem gondoltam! morogta, fogtalan örömmel.

És még abban a minutában felozlatta az irodát és feljött, drága kis öreg mágnás, a gyönyörű hermelinhajával, az első emeletre és diadalmasan magához ölelte Lucyt.

- Megöltem az apát, mondta, és most még jobban szeretlek!

Nikolaj Bibikoff.

Mikor a vonalak fölbomlottak s egy végtelen tömeg, fegyver nélkül, a föld alól kipattant, mint egy szédületes embertermés valami isteni magvetésből, és mikor mindez, ujjongva, megrengette a földet, a levegőt, az eget örömrivalgással, dalokkal és hozsanákkal, akkor akadt néhány százezer katona között egyetlenegy ilyen Nikolaj Bibikoff, egyetlenegy ilyen barom, aki azt mondta: én nem! nekem nem kell fegyverszünet, én nem kötök békét, én itt vagyok és itt maradok és én tovább harcolok! Egy ilyen Nikolaj Bibikoff.

S a többiek már mind indultak Szmolenszk felé, s ő itt maradt Nikolaj, ő itt maradt, magányos ember és utolsó katona e végtelenben, e sivatagban, egyedül a háboruban! A puskája mellett, az árokban megvonult, mint egy állat, aki megszokta ezt, aki elundorodva a nedves szalmája nyomorától, leomlik rá boldogan! Ami volt körülötte, elhajított munició, rongy kis kenyér, mind összegyűjtötte, hogy birja a csatákat, egymaga, tovább! És órákon át, elmerengve, fölkészülve, a parancsot várta a rohamra! A telefonnak szegzett szemmel leste a csengőt, elborultan. Föl is kapta a kagylót, beszélt, kérdezett, felelt is valami képzelt hangra, egy fantom hangjára a távolságon át! „Éjfélkor! - mondta - pontban, *da! da!*” s megint leült és várt.

Az emberi lélek legmélyebb sötétjébe kellene leszállani, a lelki ingoványok fenekére, s vajjon hová a pokolba még, micsoda örvényekbe, ahol anatómus és emberbuvár még nem kutatott soha, hogy meglehessen fejteni e mulhatatlan gladiátor rejtélyét. Ki volt ez a Nikolaj? Egy egyszerű pásztor az Ural csucsán, ahol bronzzá sülve a napon, asztrakán-juhokat őrzött, vadjácint között. Isteni magányában, fönn a hegyen s a sasok alatt, talán sohasem olvasta a nagy orosz írók regényeit szomorú parasztokról, s nem tudta milyennek kell lennie ilyen nagy alkalmakkor, mennyire olvatagnak, békülékenynek, álmodozónak, nem tudta, a szerencsétlen! Vagy talán ezek a nagy orosz regényírók nem ismerték, annyi százmillió orosz paraszt között ezt az egyetlenegy figurát s egy magyar írónak engedték át, hogy mostan fölfedezze. Hát nem bánom. Az Ural nem vonzotta többé! „Hol vannak a juhaim már! rég fölfalva!” gondolta. Szmolenszkbe se vágyott, mint az a többi, mohó százezrek mind, holott szép leányok voltak ottan, összegyűjtve egy házban. A lelke, megdermedve, leoldódott az élet fonaláról s elvesztette régi ösztöneit. Elfulva a vérben, fölhajszoltan, agyonkinozva halálos tusákban, minden érzéke négy esztendő alatt, mint egy áthangolt hegedű, más húrokra pendült, s megkérgült szokását az árkok világa kötötte le, mint a gombát a pincék éjszakája. Letörve a szenvedésben, lelki elváltozásai fölött olyan tar barázdák lettek, mint az ökör nyakán az iga alatt s amelyeken nem fog többé, se kenőcs, se balzsam, se hit, se remény, a legszebb hajnalok előtt. Egyszerűen már nem hitt az emberben Nikolaj. Elundorodva, úgy fordult vissza, sivár elunottsággal, e megváltó derengéstől, mint ahogy keserű fegyencek omlanak vissza nyitva-felejtett börtönkapuk előtt. A küszöbön túl, ez már nem az ő világuk többé...

És akkor, éjfélkor, és minden éjfélkor és lázas telefonálgatások után, rohamra indult! Egymaga a végtelen földeken, dühösen neki lendült, szuronytszegezve, egy tündöklő hold ábrázata alatt, mely elképedt ezüstben nézte, egy ferdült száj vonaglásával. És amint rohanó alakját, fölnagyolva és ellengetve, az árnyéka kísérte, fölüvöltött bátoritón mint nagyszerű illúziókra, mint bajtársaira, pajtásaira, a többi katonákra, akik együtt rohannak vele! S bedőlt az árkokba szemközt! És beledöfött hullákba és marcangolta őket halálos tusákban! És jött vissza, diadalmasan! És ez így tartott heteken át.

Egy éjszaka, amint ballagott haza az árkába, lihegve, de győztesen az üres állások és fedezékek között, hirtelen valami nyöszörgést hallott. Valami sajtáságos, megejtő hang hívogatta, mint egy magányos panasz, elmosódva s oly kisértetiesen a térben. S amint jött e hang után s

megtalálta, rögtön egy nagyot bámult is, meghajtott fejjel s földerülve Nikolaj! Az árok végében, egy rongykosárból, nyirkos szalmáról, két gyönyörű szem nézett föl reá a fényben, egy nősténykutya tekintete szegződött rá valami halhatatlan anyaságban, könnyörgésben és fájdalomban, négy ujszülött kölykével az emlőjén. S akkor, vad harcos e pokolban itten, hullák között, melyekkel birokra kelt, hajdani pásztor az Ural csucsáról, az egész testében megborzongott! Fölsóhajtvá, a tulai Madonnát hívogatta, a csodák-csodáját, ikonáját, e fölszagotott rengetegbe, ahol már nem volt egy falat kenyere, amit megoszthat, amit odaadhat! Elborulva s tanácstalan, magábamélyedt, mintegy fölitta a lelkét, mint egy rettenetes poharat, színültig könnyel. „Hát így nem, hogy ezek itt éhenvesszenek, hát így vége, hát így nem lehet nekem se tovább!” - töprengett. És rögtön, a puskáját elhajtotta, letört egy faágat, rácsavart egy rongyot s meglöbegtatta a láthatárok irányában, megnőve a hold alatt, mint egy óriás a térben. Aztán, gyorsan, felkapta a kosarat a vállára, s megindult vele Szmolenszk irányában.

Közönyt-közönnyel.

Ez egy bus kisvendéglői terraszz volt, magosan a Balaton fölött, ahol magamban vacsoráltam holdfényben és éjjeli lepkék tébolyával egy villamlámpa körül és két szál cigány is zengett. Uram bocsáss, zengett! az asztalok legvégén, egy öreg cserfa alatt. De odalenn a mélyben, a csöndben és az estében, a partmenti jegenyék ciprusoknak tüntek a tó körüli bánatukban, amint őrizték a víz tündöklő tükrét egy másik ezüst tükör alatt, ami az ég volt, csillagtalan.

S egyszerre csak ott termett az asztalomnál, Récy Pista drága pajtásom. Már azt hittem rég elveszett!

- Jaj, dehogy! - mondta jókedvűen, a kezemet rázva - rossz pénz! kinek kell?! nem vész el!

És kacagott, a hogy csak huszártisztek tudnak régi közmondásokon.

- Egy kis fogság, - folytatta - négy év! csekélység! De komisz volt. És az embert elfelejti a tulajdon felesége!

- No nem baj! - biztattam. - Most itt van az asszony! Megvan! - tettem hozzá lelkesen és titkos értelmekkel.

- Itt van? - kérdezte egy csöppet elborultan. - Hol?

- Hát annál a virágos asztalnál ottan, a szárszói grófékkal - feleltem meglepetve. - No nézz csak! Hát nem ő ül ottan?

De mennyire ő ült ottan, személyesen, hajlékonyan mint egy patkány és sápadtan a szőke fejével, Récy Lina, híres gyönyörű, egy szál fehér ruhában s a legszebb kék szemével ami csak volt, mint a Balaton tündére, egy öreg gróf nyári ünnepében. Diadalmas lénye körül, ragyogón s lobogva, szinte eloszlott és eltűnt a bus kis terraszz falusias nyomora, a csorba pohár, pecsétes abrosz, a félszemű cigány, a szunyograj a lámpához ragadva és csak a hold világitott és az egész nagy este érte volt! És a jegenyék odalenn, és az opálos fények a tó fölött holt ezüstbe dermedten, és egy-egy sirály ha fölmerült tárt szárnyakon a tejfölsökgekben, csak érte volt, az egész nagy este!

- Hát tőlem most már ülhet ottan és nem is a szárszói grófékkal, de a római pápával! - mondta a barátom. - Nekem most már ülhet mint a tyuk a tojáson, még csak oda se nézek! Soha meg se látom! Ennek vége pajtás. Válsunk, sőt! már el is váltunk.

- No lám - mondtam, hogy mondjak valamit.

- Holott jövök át Berényből, de jövök ám! egy jó kis lovon minden este. S csak azért jövök, hogy meg se lássam, hogy tüntessenek, hogy meg se látom, hogy jól megértse, hogy az én számomra nincs is a világon. Volt, nincs. Ez az élet. No Isten veled pajtás!

Azzal nyujtotta a kezét s lovaglópálcáját verdesve a combjához, amint az szokás, vidáman megindult. És olyan szuverén tekintettel, fölénytel és nyugalommal haladt el a virágos asztal mellett, hogy azt hittem mindjárt összeroskad.

A híres gyönyörű még mulatott egy ideig, nagyszerű és irányzatos kacagásokkal, melyeket sodort a szél. A Balaton már elmerült a mélyben, távoli fénylésekkel. De a jegenyék tetején egy-egy csillag jelent meg, alacsony pislogással. És a nyári éj fátyolos homályából kimondhatatlan gyönyörűség szállott. És már nem volt itt senki. A terraszz kiürült és egy utolsó villamkörte alatt a két szál cigány pénzt számolt egy tányéron. Akkor magam is hazamentem.

Az erdőn jöttem, a domboldalon. Milyen szép erdő! gondoltam, milyen nagy erdő! És hirtelen megálltam a csillagok alatt.

Fehér árnya hajlékonyságával, Récy Lina egy fatörzsnek dőlt, lezárt szemekkel, kifeszülve! Dus haja kibontva, a lehajló ágakba akadt, megtépve, odakötözve, szőke mártirhajak. De az ajkához tapadva, az a másik, az egész életét élte vissza, megsemmisülten a lombok alatt.

Az utolsó Hamerstein.

A szalmán feküdt, szétroncsolt koponyával, fölismerhetetlenül, ez az utolsó Hamerstein. Hü bajtársa, zászlóstársa, akit egyszerűen Szakálnak hívtak, föléje borult, legfőbb bucsuképpen. S ugyanakkor kicsente a zsebéből az iratait s a maga rongy kis céduláit csusztatta helyettük vissza. A Hamerstein családi gyűrűt is lehuzta az ujjáról, a kis karkötő-órát is leoldotta. S akkor kijött a barakból, üdén.

Igaz, ő is megvolt tépázva, bekötözve az egész fejével egy fehér vászon vivósisakba, amelyből csak a félszeme, meg a szája látszott, rézsutosan. Mégis, boldogan föllélekedett, e szerepcsere izgalmában: „Hát nem okosan tettem?! Az én életem már amugy sem ér semmit, ágrólszakadt színésznövendék a szétszaggatott ábrázatommal! Hát inkább *ő* éljen tovább és *én* haljak meg... Ezzel még használok is a társadalomnak. Mert már itt meghalt két Hamerstein s az mégsem lehet, hogy ennek a duggazdag budai családnak végképp magva szakadjon, hát lehet? És az sem szabad, hogy egy szegény özvegy édesanya utolsó fiát is eltemesse. Akkor inkább hazamegyek helyette.”

S mégegyszer visszanezett erre a gyászos határszélre, a kurlandi égboltozat alatt. Az ágyu dörgött, messze. És a holtakat temették a közelbe.

Negyednapra ott állott a fehér gömbfejével, a félszemével, a félszájával a budai ház szalónjában, egy remegő öregasszony előtt. A perc tragikus volt. De színészi készsége már beleélte magát az utolsó Hamerstein szerepébe s négy éven át, míg együtt kinlódott vele, apróra megismerhette minden családi viszonyát. A hangját, a mozdulatait, a modorát, egész testi formáját is felöltötte magára, tehetséges utánzatokban. S mi kellett több egy anyai szívnek, mely életben akarja látni utolsó gyermekét?

- Jenő! Jenő! - kiáltotta az öreg hölgy.

- Manyuka! - rebegte, mert tudta hogy így szólítják.

- Ah! te vagy! Aranyom! Kis fiam! Csakugyan, te vagy!

- Az utolsó Hamerstein vagyok - felelt kedvesen és szomorúan, a másik modorában.

És négy hónapig a félszemével, a félszájával, az egész család ünnepelte, kényeztette, imádta! Boldog könnyekkel leáztatta a sok vattát a fején. S abban a mámorban, mely körüllebegte, büszkén jött-ment, mint ritka madár, mint fehér buvár és lelkiismerete lágyan elzsibbadt, hogy ennyi örömet okozott maga körül, szegény ördög, aki unta is már!

És egy nap végre, levenni készült a kötetést. És ebből az alkalomból olyan ünnepi vacsora volt, amelyet még nem láttak Budán, holott ott, a középkorban, királyok laktak. De Szakál, a tükör előtt, megdermedve bámult egy emberi szörnyetegre! „Az igazi Hamerstein se hasonlíthatott jobban önmagára”, gondolta. A sok vendég várakozón hívta, ujjongva! S akkor megjelent, mint egy pokoli pofa, a lámpafényben, egy lekaszált arc csontformája, a bőrfelület skarlát makuláival! Mint egy elgázolt paradicsom, mint egy hősi nap ragyogása jelent meg és mind sirtak rögtön, elragadtatva! „Kicsit megváltozott!” rebegték. „Oh csak egy kicsit!” felelték mások. Szakál megdöbbsent. „Ha maga Hegedüs Gyula lettem volna, egy igazi nagy művész, akkor se lehetett volna nagyobb sikerem, mint így, közönséges csaló létemre!” És a művészet szent nevében, hirtelen föllázadt, dühbe gurulva!

- Én nem vagyok Hamerstein, - ordította az egész társaságnak - nekem semmi közöm magukhoz itten! És én nem vagyok a maga fia, - üvöltötte az öregasszony elé - én nem vagyok! Én nem vagyok! Én Szakál Frici vagyok!

És verdeste az asztalt.

- A légnyomás! A légnyomás! - magyarázta az öreg nagybácsi és valami keserű pánik támadt, holott a szalónban már készülődött a cigány a hegedűk tücsökhangjaival.

- Oh istenem, irgalmazz! - sikoltott föl az öregasszony.

- Ne öld meg anyádat, - sugta a sok rokon, fölcsoportosulva, mint Krisztus körül az apostolok a Leonardo gyönyörű festményén.

A fájdalom mélyéről, az öregasszony utolsó gyermekére nézett. Egy fuldokló szív, egy vergődő nagy érzés minden vérént ontotta itt, kétségbeesetten, egy anya!

Szakál megremegett. A torz ajkát harapta. Szótlán odament az öregasszony elé, letérdelt alázattal és kezét csókolt neki. Aztán kiáltott a cigánynak:

- Az utolsó Hamerstein nótáját! Az „Édes anyám ne sirasson”-t!

S már énekelt is, a szörnypofája vonaglásával, csak énekelt valami nagyon keserves, valami nagyon boldog szárnyalásban.

És akkor ez a családi ünnep, vacsora és minden, valóságos apoteozissá vált. Az utolsó Hamerstein már az asztal tetején énekelt, a tátott szája tört fogsorával. És az egész társaság, rokonság, vendégség, nagybácsik, nagynénik, mind vele énekelték: „Édes anyám ne sirasson!” és lenn énekelt a cselédség, az egész budai ház énekelt!

- Mindig mondtam, hogy ez a legjobb fiam! - hebegte az öreg asszony.

És hirtelen, halkán, ő is énekelt!

Szekly Endréné.

Mikor engem ő felsége miniszterré kinevezett, - beszélte Ágothy Dénes - bevallom, borzasztóan örültem. Még nem voltam negyven éves s máris azt a bizonyos „pártközi áthidalást” és „ellentétek elsimítását” jelentettem, ami a politikai válságok idején minden jelszavak és közhelyek között a legostobább. A mindenféle ígéreték és garanciák terhétől megrakottan, mint egy mekkai teve, jöttem át az Országháztéren, egyedül, fiatalon s ragyogón a tavaszban, hogy miniszter vagyok, hogy *én* vagyok, csakugyan *én*, Ágothy Dénes!

S ekkor mögöttem, valaki, ezt az elbűvölő nevet rebegte...

Derüsen fordultam meg, azzal a vibráló készséggel, ami a nagy lelki örömök első perce virága. És rögtön megismertem Szekly Endrét, kissé mekopottan a magam fénye előtt, holott együtt kezdtük hajdan a megyénél, egyformán bravurosan! Most nyilvánvalóan itt lesett rám a parlament tündérműve előtt. S itt voltam, mint egy királyfi egy koldus előtt.

- Gratulálok, - mondta - de én elmaradtam.

- No nem! - feleltem, hogy mondjak valamit.

- No nézd csak, nekem mondd! - sóhajtott föl valami ideges nevetéssel, ami a fogtalan száját kitérte elém. - Az egész baj csak az volt, hogy megnősültem, - tette hozzá - semmi más. Holott a nő gyönyörű volt, folytatta csendesen - gyönyörű! Neked kellene egy ilyen nő.

Egy percig állt, hallgatott, várt, két szomorú szemét kérdően rámemelte, valami sajtószerű kinálat alázatosságával. Aztán elfordult, féloldalt fordult, a kezét nyujtva, és megindult. A bő nadrágja lebegett a lábaszárán, feslett szövetével átszítált a napon, amint még néztem utána.

Másnap ott volt a lakásomon, a cigarettám füstjében, egy kis barna nő szemérmes mosolygással, s olyan nagy, fölhasználva fekete konttyal a fején, mintha egy kéményből mászott volna ki. Alázatos hajlékonyságát egy megfércelt fekete ruhában, szemlesütéses pretenziói még tragikusabbá tették. Megviseltem, micsoda nyomorokban! két megfajult cipője fölött vaskos bokáit mutatta, azzal a tájékozatlan kacérsággal, ami a szegénysorsu nőket, szerelmi dolgokban, oly meghatókká teszi.

- Szekly Endréné vagyok, - hebegte önfeláldozással.

Akkor, rögtön, néhány százkoronást csusztattam egy borítékba és igen kedvesen átnyujtottam neki, miközben az ajtóig kísértem. Aztán már el is felejtettem az egészet. Itt voltak az ígéreték, a reformok, a „pártközi áthidalások”, zajos viták és aposztrofálások a parlamentben s miniszterségem gyönyöre is lassankint engedett mámorító üdeségéből. Fáradtan jöttem ki a Házból s éppen kocsiba akartam szállani, mikor Szekly közeledett felém, a kalapját megemelve. Egy percig nézett, elborultan, a fogtalan szája remegésével. És hirtelen elfakadt sírva.

- Szégyellem magam - dadogta.

- No de miért? - kérdeztem megdöbbenve.

- Még kérdezed? - hebegte.

- A feleséged úgy ment el tőlem, ahogy jött - siettem megnyugtanni.

Akkor ráammeredt, elképedve.

- No és az ember csak úgy ad ötszáz koronát egy nőnek, ha nincsen köze hozzá? Ezt akarod elhíttetni velem? - kérdezte elfulva.

Valamit akartam mondani.

- Hallgass - mondta.

S mint egy mártír, továbbment.

Szakítás.

A legújabb könyvekről, regényekről, színművekről s szerelmekről lévén szó ebben az illusztris társaságban: Perjel Endre rögtön improvizált egy kis regényt ama számos barátok örömeire, akik ezt a nagy művészt körülülték a kávéházban, ezen az esős őszi estén. És itt van minden hiven följegyezve, és azonképpen a hogy kezdte:

- „Maga az, gyönyörű, az a híres Szendrey Melitta?

- „Maga az a híres Botorka Pál?

„És csak ez a két kérdés volt, és két-két szem hozzá, amelyik nem kértett semmit, de csöndesen elmerült egymásba azzal az ujjongó és határozott tekintettel, mely már az első pillanatban mindent bevall és mindent ad. Az ember sorsa gyullad így ki emberi szemekben. És olykor egy ilyen első tekintet fölperzsel egy életet.

„De már másnap szakított! szakított, mondom, még mielőtt valami volt, egy keserű irással, ahogy csak ő tudott, Melitta! uram isten, gyerekes betüvetéssel, nagy ferde sorokat kuszáló ákombákomlással, mely a tartalom fájdalomosságát még kegyetlenebbre tullozza föl, a külső formák primitívtségével. „Ne haragudjon, de nem jövök el. Higyje el sokkal okosabb. Nekünk nem szabad semmi. Holott ha tudná! Szeretem!” Harmadnap ott volt a Botorka lakásán, a toronyban Pest fölött, ájultan a karjában. Két nap és két éjjel úgy mulott el, abban a megjelölhetetlen mámorban, melynek nincs emléke többé se térhez, se időhöz kötve. „No, de nem szabad, írta huszonnégy órával később, a jó isten őrizzen meg egymástól bennünket! Nekem van egy barátom, egy helyzetem, maga tudja ezt s nem szabad elvesztenem. Magát elvonnám a munkájától és mind a ketten tönkremennénk, nem szabad! Így szép volt, egyszer! hányszor! No isten vele!” Ekkor elmúlt egy hét, két hét s mivel ő ott kereste a fiut, ahol ez megfordult naponta, a fiu meg ottan ötöt, ahol a leány utja lehetett, sohasem tudták egymást megtalálni.

„Végre egy nap úgy akadtak egymásra a Váci-utcán, mint két hajótörött az oceánon. S e perctől fogva, a tébolyuk megindult, hat hónapig, a végtelen. Már nem volt akkor se barát, se helyzet és nem volt munka és nem volt semmi a világon, csak két élet tapadt egymáshoz azzal a remegő kétségbeeséssel, mely az egymás sorsát őrzi. S amint egy szó, egy hang, egy mozdulat, e két emberi máglyák tüzeit talán nem szította volna, s amint volt csak egy sóhaj is, ami nem gyönyörnek hangzott, már nagy sirások viharzottak, vérivások, marcangolások, tragédiák... olyan kéjesen boldogtalanok voltak. S aztán egy nap, megint egy levél, a szakítás megint, egy gyermekírás tragikumával: „Szegény kis Melicka, sokat sirt, töprengett, busult, míg ezt a levelet megírta, de most már vége, nem lehet, nekünk el kell válni! Gondolj rám néha és ne szenvedj nagyon, mert féltelek mint egy testvért és bár elmegyek, nem szünlek meg szeretni. Igyekezzél leküzdeni a bánatot, dolgozz, teremts uj nagy dolgokat!”

„Szétpattanó homlokkal meredt Botorka e sorokra, fuldoklón e rettenetes tanácsok kinjától, amint föllelte bennük újra, mint egy rongyot, egész magányos életét. Hosszu hetekig akkor, külön-külön felejtettek, mulattak és sirtak a város két sarkában, micsoda éjszakákon! S egy reggel megint csak arra ébredtek, hogy ott vannak egymás mellett.

- „Csak azért, mert egészen árva lettem, mondta Melitta, csak azért. Az anyám is meghalt, szegény drága, s nincs senkim a világon. Te el fogsz kísérni a temetésre.

„S mikor jöttek busan, hazafelé a Farkasrétről, Melitta egy szót se szólt. De másnap irt, a régi görbe sorokkal, fekete szegélyes papíron. „Ez a temetés volt az utolsó kapocs köztünk. Isten vele egyetlen szerelmem!” S megint egy magányos hét s megint egy rettenetes hónap s aztán megint egy nap mint egy diadal, egy teljes év mint egy zenekar, hosszú napok, nyarak és

hajnalok, hogy az egymás lelkét falták az egymás ajkán, abban az olthatatlan végzetszerűségben, ragyogó lerongyoltságban, halálos kéjekben s fantáziákban, melyekre az élet már egy tulsó partról néz... És megint egy levél, az utolsó, a legrettenetesebb, elszakadó lelkek vére: „Én nem akarok tovább semmit, de semmit, és én most már okos akarok lenni, nem lehet nekem újra belemerülni egy lehetetlen viszonyba, én nem akarom látni többet. Ha olyan gyakran meg tudott lenni nélkülem, ezután is meg tud majd lenni. Magának is így jó, de nekem meg nem szabad többé látnom magát. Isten vele!”

És eddig volt a Perjel története. És még volt egy szava, amínt hozzátette valami kérdésre:

- „Azóta, - nem is tudom. Napok, hetek, évek, millió évek, mindegy! Ez a szakítás, a regény vége, mindegy!

És az ajkát harapdálva, egy ujság után nyult, lehunyt szemekkel.

- „A vége! ismételte.

De ebben a pillanatban egy pincér gyorsan, odalengett hozzá, a füléhez hajolva. És mind láttuk akkor, opalizáló üvegtáblákon át, az esős estében Szendrey Melittát, a szőke fejét egy kocsirnyó alatt, amint kihajolt és várt.